

ks. Henryk Olszar

 <https://orcid.org/0000-0002-1585-4637>

 henryk.olszar@us.edu.pl

UNIwersytet śląski w Katowicach

 <https://ror.org/0104rcc94>

Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne w przestrzeni historycznej archidiecezji krakowskiej

 <https://doi.org/10.15633/tes.12204>

ABSTRAKT

Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne w przestrzeni historycznej archidiecezji krakowskiej

Artykuł przedstawia dzieje Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie od jego genezy w latach 1921–1922 do relokacji do Katowic w 1980 roku. Autor ukazuje okoliczności przejścia śląskich alumnów z Wrocławia do Krakowa, etapy poszukiwania tymczasowej siedziby oraz proces budowy gmachu przy Alei Mickiewicza, zaprojektowanego przez Z. Gawlika i F. Mączyńskiego. Omówiono powiązania seminarium z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, losy budynku podczas II wojny światowej i jego powojenną odbudowę. Przedstawiono specyfikę formacji duszpasterskiej (m.in. staże w kopalniach i hutach), opór wobec nacisków komunistycznych oraz sylwetki wybitnych absolwentów. W latach 1923–1980 uczelnia wykształciła w Krakowie 1863 kapłanów diecezji i archidiecezji katowickiej – na ogólną liczbę 2198 zapisanych w Księdze studentów teologii. Od 3 listopada 1980 roku Śląskie Seminarium Duchowne zaczęło funkcjonować w Katowicach. W 2000 roku zostało afiliowane do Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego.

SŁOWA KLUCZOWE: Śląskie Seminarium Duchowne, Górny Śląsk, Kraków, archidiecezja krakowska, jezuici

ABSTRACT

The Higher Silesian Seminary in the historical space of the Archdiocese of Kraków

Article traces the history of the Higher Silesian Seminary in Kraków from its origins in 1921–1922 until its relocation to Katowice in 1980. The author examines the circumstances surrounding the transfer of Silesian seminarians from Wrocław to Kraków, the search for temporary premises, and the construction of the main building on Mickiewicz Avenue, designed by Z. Gawlik and F. Mączyński. The paper discusses the institution's ties to the Faculty of Theology at the Jagiellonian University, the fate of the facility during World War II, and its post-war reconstruction. Furthermore, it details the specific nature of the pastoral formation (including practical training in coal mines and steelworks), the seminary's resistance to communist pressure, and profiles of its prominent alumni. Between 1923 and 1980, the seminary educated 1,863 priests for the Diocese (and later Archdiocese) of Katowice in Kraków, out of a total of 2,198 individuals recorded in the Register of Theology Students. On November 3, 1980, the Silesian Seminary began operating in Katowice, and in 2000, it became affiliated with the Faculty of Theology at the University of Silesia.

KEYWORDS: Silesian Seminary, Upper Silesia, Kraków, Archdiocese of Kraków, Jesuits

Kiedy powstało Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie? Na to pytanie nie sposób udzielić jednoznacznej odpowiedzi. Ksiądz Franciszek Żebrok w swojej monografii poświęconej jego dziejom twierdzi na przykład, że oficjalnie nastąpiło to już w styczniu 1923 roku, to jest od chwili zamieszkania górnośląskich kleryków w kolegium księży jezuitów¹ przy obecnej Bazylice pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa, położonej przy ulicy Mikołaja Kopernika 26².

Według ustaleń górnośląskich księży: Jerzego Myszora³ i Michała Kłakusa⁴ oraz badań małopolskich historyków sztuki i kultury: Michała Szkoły⁵ i Romana Marcinka⁶, początki założenia w Krakowie odrębnego zakładu kleryckiego dla górnośląskiej młodzieży, niezależnego od władzy kard. Adolfa Bertrama, księcia biskupa wrocławskiego, sięgają przełomu 1921 i 1922 roku.

Exodus

Zdaniem autora tej wypowiedzi zabiegi związane z przeniesieniem się śląskich teologów z Wrocławia do Krakowa, z diecezji wrocławskiej do diecezji krakowskiej, rozpoczęły się znacznie wcześniej⁷. W początkach XIX wieku z powodu

¹ Oficjalna łacińska nazwa: Cracoviense Collegium Maximum Sanctissimus Cordis Iesu.

² F. Żebrok, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego*, „Nasza Przyszłość” 44 (1975), s. 91; Żebrok Franciszek, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej (1922–2008)*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 471.

³ J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999, s. 117–119.

⁴ M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (1924–1945)*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2024, s. 18–19.

⁵ M. Szkoła, *Śląskie Seminarium Duchowne i Częstochowskie Seminarium Duchowne w Krakowie – dziedzictwo dwudziestolecia międzywojennego. Studium z dziejów zarządzania organizacją*, „Perspektywy Kultury” 27 (2019) nr 4 (I), s. 96–97.

⁶ R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 42 (2024), s. 85.

⁷ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 254; H. Olszar, *Seminarium diecezji śląskiej (katowickiej) przy kolegium jezuitów w Krakowie*

wojen napoleońskich i obawy przed wcieleniem do wojska pruskiego Jan Alojzy Ficek z Dobrzienia Wielkiego udał się do Krakowa i tam ukończył studia teologiczne. Jako ksiądz przez pierwsze trzy lata należał do diecezji krakowskiej, będąc proboszczem w Czeladzi⁸. Dziejopisarze nazwali go „Apostołem Śląska”⁹. Sto lat później – po zakończeniu Wielkiej Wojny – wyjazdy te przypominały już exodus, a niesubordynacja alumnów była manifestacją¹⁰. W okresie sporów o podział górnośląskiego obszaru plebiscytowego¹¹, pod koniec kwietnia 1921 roku, sześciu wrocławskich kleryków¹² wyruszyło transportem kolejowym ze stolicy Śląska do Pszczyny. W niedalekim Strumieniu na Śląsku Cieszyńskim dopuścili się nielegalnego przekroczenia granicy między Republiką Weimarską a Rzeczpospolitą Polską¹³. Ze stacji kolejowej w pobliskim Chybiu udali się w podróż pociągiem, przez Dziedzice – Brzeszcze – Oświęcim – Trzebińnię – Krzeszowice, do Krakowa. W okolicach Wawelu spotkali dwóch studentów teologii z Górnego Śląska¹⁴. W sumie pięciu z nich¹⁵, za zgodą ks. Teodora

wie w latach 1923–1927, w: *Z powrotem do Krakowa. 150 lat jezuitów przy ul. Kopernika (1868–2018)*, red. S. Cieślak, M. Stonkiewicz-Kopeć, M. Wenkler, Kraków 2022, s. 133.

- 8 K. Pressfreund, *Życiorys ś.p. księdza Jana Alojzego Fiecka* [...], Bytom 1864, s. 11–13; M. Fazan, *Związki Jana Alojzego Fiecka z Krakowem*, w: *Ks. Jan A. Ficek i Piekary Śląskie w XIX wieku*, red. J. Wycisło, Katowice 1992, s. 71–81; W. Ogrodziński, *Związki duchowieństwa śląskiego z Krakowem na przełomie XVIII i XIX wieku*, Katowice 1935, s. 21–39.
- 9 J. Wycisło, *Apostoł Śląska. W 200 rocznicę urodzin ks. Jana Alojzego Fiecka*, w: „Z tej ziemi”. *Śląski kalendarz katolicki na rok 1990*, Katowice 1989, s. 162–164.
- 10 R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, s. 85.
- 11 Plebiscyt na Górnym Śląsku odbył się w niedzielę, 30 marca 1921 roku, trzy dni po Wielkanocy. Zob. *Rok 1921 na Górnym Śląsku*, t. 1: *Wokół plebiscytu górnośląskiego*, red. S. Rosenbaum, D. Skrabania, M. Węcki, Warszawa–Katowice 2025.
- 12 Jan Nowok z Poznania, Henryk Joško z Witosławic, Alojzy Peikert z Rzuchowa, Józef Brzenska z Łomnicy, Jan Mateja z Radzionkowa i Maksymilian Marekwia z Pszczyny. Zob. *Księga alumnów Śląskiego Seminarium Duchownego*, nr 4, rkp., Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach [dalej: AWSSD]; H. Gwóźdź, *Udział duchowieństwa w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 15 (1982), s. 210; H. Olszar, *Seminarium diecezji śląskiej (katowickiej) przy kolegium jezuitów w Krakowie*, s. 135; L. Smółka, *Peikert Alojzy*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 317–318; Brzenska Józef, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej*, s. 38; J. Żurek, *Ruch „księży patriotów” w województwie katowickim w latach 1949–1956*, Warszawa–Katowice 2009, s. 167.
- 13 A. Chmiel, *Czas próby. Autobiografia*, Brenna–Hołcyna 2003, s. 62–65.
- 14 Byli to Karol Kałuża z Załęża i Franciszek Klimza z Roźdzenia. Zob. Kałuża Karol, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej*, s. 145; Klimza Franciszek, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej*, s. 159.
- 15 Alojzy Peikert, Jan Mateja, Józef Brzenska, Franciszek Kuboszek i Maksymilian Marekwia.

Dębińskiego CR, działacza niepodległościowego z Siemianowic Śląskich¹⁶, zamieszkało w zarządzanym przez niego internacie księży zmartwychwstańców w krakowskim Łobzowie (na terenie dzielnicy Krowodrza), przy ulicy Łobzowskiej 10¹⁷.

W rozmowie z rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, profesorem Stanisławem Estreicherem¹⁸, młodzi wrocławscy teologowie nakreślili swoją sytuację w strukturach Kościoła. Ksiądz profesor Antoni Bystrzonowski¹⁹ ugościł ich u siebie bardzo życzliwie. Skierował ich do krakowskiej siedziby Związku Obrony Kresów Zachodnich²⁰, mającej ówczesnie siedzibę w gmachu Hotelu Krakowskiego przy zbiegu ulic: Juliana Dunajewskiego i Łobzowskiej (zburzonego w 1937). Ponadto Górnoślązacy odwiedzili ks. dr. Stanisława Rosponda²¹, rektora Krakowskiego Seminarium Duchownego w celu zbadania warunków mieszkaniowych w budynku przy ulicy Podzamcze 8 na Starym Mieście. Gościli w pałacu biskupim przy ulicy Franciszkańskiej 3, gdzie odbyło się ich oficjalne spotkanie z księciem biskupem Adamem Stefanem Sapiehą²². Przez kilka kolejnych dni oddawali się podziwianiu kunsztu dawnej architektury. Zdaniem Michała Szkoły „poczułi polską atmosferę miasta, wydobywającą się z kamieni, z domów, z wież, z których tchnęło starożytnością, i odrzucali wszystkie inne myśli, prócz przyjemności oddychania tym miastem ducha, tym ośrodkiem polskości”²³. Z ich punktu widzenia Kraków nie zmienił swego oblicza – nadal był „relikwiarzem na piersiach Polski”²⁴.

Alumni wrócili na Górny Śląsk po niezbędny ekwipunek. Wstępnie zaplanowali powrót do Krakowa na dzień 1 maja 1921 roku. Przed wyjazdem

16 Z. Janeczek, *Siemianowicki słownik biograficzny*, Katowice 1996, s. 34.

17 Internat był położony w sąsiedztwie Kościoła pw. Zmartwychwstania Pańskiego i domu macierzystego Zgromadzenia Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa.

18 *Encyklopedia Krakowa*, red. A. H. Stachowski, Warszawa–Kraków 2000, s. 193.

19 *Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803–2017*, red. J. W. Tkaczyński, Kraków 2018, s. 43.

20 Związek Obrony Kresów Zachodnich powstał w 1921 roku z inicjatywy Komitetów Plebiscytowych, działających na rzecz plebiscytu i powstań górnośląskich. Zob. S. Kudlicki, *Nowe zadania i formy pracy Związku, „Front Zachodni”* 2 (1934) nr 11, s. 161. Por. M. Mroczo, *Związek Obrony Kresów Zachodnich 1921–1934. Powstanie i działalność*, Gdańsk 1977.

21 K. Krasowski, *Biskupi katolicki II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996, s. 210–211.

22 M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 16–17.

23 Por. M. Szkoła, *Śląskie Seminarium Duchowne i Częstochowskie Seminarium Duchowne w Krakowie*, s. 93–94.

24 M. Szkoła, *Śląskie Seminarium Duchowne i Częstochowskie Seminarium Duchowne w Krakowie*, s. 94.

zarejestrowali się w sekretariacie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Niestety, z powodu wybuchu trzeciego powstania śląskiego (z 2 na 3 maja), nie pojawili się na wykładach, bo zaangażowali się w walkę o polskość Górnego Śląska. Nie było ich w Krakowie od maja do września 1921 roku. Dwóch z nich pojawiło się w tym mieście we wrześniu 1921 roku²⁵, a ich głównym zadaniem było znalezienia taniego dachu nad głową²⁶. 29 września 1921 roku trzech innych studentów teologii²⁷, skierowało list do kard. Bertrama. Pismo stanowiło wniosek o skierowanie na studia z zakresu teologii do Krakowa. Alojzy Peikert, jeden z sygnatariuszy listu, został przez ks. Stanisława Rosponda powiadomiony o braku miejsca dla Górnoślązaków w Seminarium Diecezji Krakowskiej. Rektor polecił mu znaleźć lokum w krakowskich domach zakonnych. Podjęte kroki okazały się nieskuteczne. W październiku 1921 roku Peikert, który stał się kluczową postacią górnośląskich teologów, szukał protekcji w krakowskim Związku Obrony Kresów Zachodnich. Organizacja ta udzieliła wsparcia finansowego jemu oraz czwórce innych Górnoślązaków²⁸. Nauczyciel Henryk Pachoński, działacz niepodległościowy i prezes patriotycznego stowarzyszenia, wspomagał ich dążenia niepodległościowe²⁹. Pozwoliło to studentom teologii: Józefowi Brzensce, Franciszkowi Kuboszkowi, Franciszkowi Klimzie, Maksymilianowi Marekwi i Alojzemu Peikertowi znaleźć zakwaterowanie w domu należącym do ojców karmelitów bosych „na Piasku”, przy ulicy Garbarskiej 13³⁰. Pierwsze piętro tego budynku służyło za mieszkanie rodzinie Pachońskich³¹. Alumni zajęli na przyziemiu obszerną izbę z kuchnią

²⁵ Byli to Maksymilian Marekwa i Franciszek Kuboszek.

²⁶ *Wycieczka teologów śląskich do Krakowa*, rkp., b.d., AWSSD, Dzieje Seminarium (1921–1933), b. sygn.

²⁷ Chodziło o Alojzego Peikerta, Jana Mateję i Józefa Brzenskę.

²⁸ Jan Teichman vel Tejchman, Józef Brzenska, Franciszek Kuboszek i Franciszek Klimza. Zob. J. Krętosz, *Duchowieństwo archidiecezji lwowskiej na terenie diecezji katowickiej po 1945 r.*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 37 (2004) z. 2, s. 212–213.

²⁹ Henryk Pachoński – prezes Związku Uczestników Oswobodzenia Krakowa, Archiwum Narodowe w Krakowie, Varia publica – zbiór szczątków zespołów, sygn. 29/669/21, s. 1298; *Pachoński Henryk*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 24, z. 1, Wrocław–Warszawa 1979, s. 762–763; A. Chabrzyk, *Henryk Pachoński (1878–1957). Zapomniany skawiniak, który zrywał kajdany niewoli*, „Informator [Skawina]” 2001, nr 49 (XII), s. 5–7.

³⁰ Klasztor ojców Karmelitów Bosych na Piasku sąsiedował z terenem nazywanym od średniowiecza Tassemberk. Obejmował on oba brzegi Młynówki płynącej wzdłuż dzisiejszej ulicy Garbarskiej. Zob. S. Sulecki, *Tassemberk (na przedmieściu Krakowa) w nowożytnych dokumentach klasztoru Karmelitów*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 39 (2021), s. 25–48.

³¹ Był on autorem książki poświęconej relacjom Małopolski ze Śląskiem. Zob. H. Pachoński, *Nasze zadania wobec Śląska*, Kraków 1922.

i spiżarnią. Jesienią 1921 roku zadeklarowali udział w realizowanych zajęciach wykładowców Wydziału Teologicznego Alma Mater Jagellonica³². Wówczas także jeden z nich, Franciszek Kuboszek z Wisły Małej, znany ze swej patriotycznej postawy³³, napisał kredą na drzwiach wejściowych tego lokum: „Śląskie Seminarium Duchowne”³⁴.

Na przełomie 1921 i 1922 roku mieszkańcy domu w Krakowie przy ulicy Garbarskiej 13 zainicjowali proces powołania do życia seminarium duchownego dla studentów z polskiej części Górnego Śląska³⁵. Alumni szukali przestrzeni, która łączyłaby naukę, wspólne życie oraz regularną modlitwę³⁶. 7 stycznia 1922 roku w tej sprawie wystosowali pismo do ks. Jana Kapicy z Tychów, górnos Śląskiego delegata biskupa wrocławskiego³⁷. W swej treści zawierało zapewnienia o wsparciu ze strony ks. Michała Lewka³⁸, kierownika Wydziału Kościelnego Naczelnej Rady Ludowej na Górnym Śląsku³⁹ i sekretarza Sekcji Teologicznej Śląskiego Związku Akademickiego⁴⁰. Przedstawiało propozycje na rzecz uzyskania wiedzy teologicznej w Krakowie, zasad finansowania, pogłębienia erudycji na zagranicznych uniwersytetach i wyboru szafarza święceń kapłańskich. Z listem alumnów zapoznał się również kard. Bertram. Nakazał im opuszczenie Krakowa i powrót do Wrocławia⁴¹.

32 M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 17–18; S. Dziedzic, *Alma Mater Jagellonica*, Kraków 2005.

33 W. Lohn, *Informacje o poszczególnych seminarzystach*, (30 VI 1924), nr 14: Franciszek Kuboszek, rkp., Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach [dalej: AAKat], Akta Rzeczowe, Acta Seminarium Silesiae Superioris (1923–1926), sygn. 47/1194.

34 M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 18. Nazwę tę uwieczniono później na tablicy umieszczonej na oddanym do użytku 28 listopada 1929 roku budynku seminaryjnym przy krakowskiej Alei Adama Mickiewicza 3. Zob. *Księga pamiątkowa Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie* (28 XI 1929), rkp., AWSSD, b. sygn.

35 H. Olszar, *Seminarium diecezji śląskiej (katowickiej) przy kolegium jezuitów w Krakowie*, s. 135.

36 D. Jeżak, *Teologiczne treści błogosławieństwa nowego domu, nowego seminarium i nowego domu zakonnego na podstawie obrzędów błogosławieństw dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich*, Obra 2016, s. 59.

37 E. Szramek, Ks. Jan Kapica – życiorys, a zarazem fragment z historii Górnego Śląska, Katowice 1931, s. 75.

38 J. Bańka, Ks. infułat dr Michał Lewek (1878–1967), „*Nasza Przyszłość*” 44 (1975), s. 245–268.

39 Por. *Protokoły posiedzeń Naczelnej Rady Ludowej na Górnym Śląsku. Teksty źródłowe (1921–1922)*, red. E. Długajczyk, Opole 1977, s. 5–20. Zob. J. Przewłocki, *Zarys działalności Naczelnej Rady Ludowej na Górnym Śląsku (lipiec 1921 – czerwiec 1922)*, „*Zaranie Śląskie*” 32 (1969) z. 2, s. 169–190.

40 Śląski Związek Akademicki, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1984, s. 550–551; *Z umysłowego życia Śląska*, „*Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*” 1 (1929), s. 275.

41 M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 19.

27 lutego 1922 roku w Hotelu „Deutsches Haus” w Katowicach przy Holteistraße 1⁴² podjęto debatę nad przyszłością akademicką studentów teologii o orientacji propolskiej z Górnego Śląska. Zebrani tam członkowie Naczelnej Rady Ludowej na Górnym Śląsku⁴³ pod przewodnictwem Józefa Rymera⁴⁴ i z udziałem ks. Michała Lewka podjęli decyzję o wysłaniu ich do seminariów diecezjalnych w Krakowie, Poznaniu i we Lwowie. Po spotkaniu ks. Lewek skierował komunikat do górnośląskich alumnów w Krakowie o wsparciu ich materialnie i wyrażeniu zgody na przyjmowanie święceń kapłańskich również z rąk bp. Sapiehy. On też po raz pierwszy zasugerował deputowanym, że należy wybudować w Krakowie gmach Śląskiego Seminarium Duchownego dla osiemdziesięciu kleryków⁴⁵.

Górnośląscy alumni, którzy gościli już w Krakowie, spożywali posiłki w stołówce przy ulicy Świętego Tomasza, w samym sercu Starego Miasta⁴⁶, prowadzonej przez krakowskie Stowarzyszenie Sług Katolickich św. Zyty⁴⁷. Zimą 1922 roku uczestniczyli oni we mszy świętej we wspomnianym już Kościele pw. Zmartwychwstania Pańskiego „na Łobzowie”, a latem tego samego roku w barokowej Świątyni pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny Ojców Karmelitów „na Piasku” przy ulicy Karmelitańskiej 19. Za zgodą ks. rektora Rosponda brali udział w rekolekcjach seminaryjnych w Kaplicy pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w budynku Krakowskiego Seminarium Duchownego. Ksiądz Kapica o ich formacji duchowej i intelektualnej stale informował kard. Bertrama, przy okazji tłumacząc hierarsze powód ich nieobecności we Wrocławiu. Zrzucił winę na nieobecność języka polskiego w konwikcie ksiązęco-biskupim oraz droższe utrzymanie w powojennych realiach stolicy Śląska. Rządca diecezji wrocławskiej przyznał rację ks. Kapicy dopiero 15 października 1922 roku. Z tą

⁴² Obecnie jest to ulica Wojewódzka 1 w Katowicach.

⁴³ Oficjalna francuska nazwa: Commission Interalliée de Gouvernement et de Plébiscite de Haute Silésie. Była ona organem administracyjnym przedstawicielstwa ludności polskiej wobec Niemiec i Polski.

⁴⁴ Z. Hojka, *Józef Rymer. Biografia polityczna*, Katowice 2002.

⁴⁵ *Wycieczka teologów śląskich do Krakowa*, rkp., b.d., AWSSD, *Dzieje Seminarium (1921–1933)*, b. sygn.; M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 15–16.

⁴⁶ Ulica Świętego Tomasza w Krakowie biegnie od Akademii Muzycznej do Placu Szczepańskiego. Przy tej ulicy znajduje się Kościół pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty, należący do Zgromadzenia Panien Ofiarowania NMP (siostr prezentek), z szesnastowiecznym obrazem Matki Bożej od Wykupu Niewolników.

⁴⁷ B. Panek, *Krakowskie organizacje charytatywne w latach 1918–1939*, Kraków 1986, s. 53–54.

datą kandydaci do kapłaństwa z delegatury górnośląskiej posiadali ważny tytuł pobytowy w Krakowie⁴⁸.

Zgodnie z ustaleniami ks. Michała Kłakusa, górnośląscy alumni z wrocławskiej listy studentów teologii zostali formalnie skreśleni, zaś w stolicy Małopolski oficjalnie nie należeli jeszcze do Śląskiego Seminarium Duchownego. Na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego byli tylko „słuchaczami teologii”⁴⁹. Z tego powodu alumni: Maksymilian Marekwia i Karol Kałuża zdecydowali się na wstąpienie do Krakowskiego Seminarium Duchownego, gdzie zastali innych górnośląskich studentów teologii: Kazimierza Dzika, urodzonego w Załężu koło Jasła⁵⁰, Rudolfa Pixę z Szerokiej⁵¹, Franciszka Porosza z Puńcowa (Końska)⁵² i Faustyna Zbaniuszka z Krzyżowic⁵³. Zaopiekowali się nimi przełożeni seminaryjni: ks. dr Stanisław Rospond (rektor), ks. Józef Śliwa (zastępca rektora), ks. Czesław Lewandowski CM (ojciec duchowny) oraz ks. dr hab. Władysław Wicher i ks. Aleksander Obrubański (prefekci)⁵⁴.

W połowie marca 1922 roku Górnoślązacy ponowili interwencję w swojej sprawie. W liście do ks. Kapicy sprzeciwili się włączeniu ich do Krakowskiego Seminarium Duchownego, gdyż – jak uważali – system kształcenia był tam skostniały, wychowanie sztywne, a kontakt z kolegami z innych uniwersyteckich wydziałów zupełnie wykluczony. Ksiądz Kapica, na żądanie rodzących się na Górnym Śląsku polskich ośrodków władzy, był skłonny umieścić kleryków z terenu delegatury górnośląskiej w Seminarium Duchownym w Poznaniu, którym kierował rektor ks. dr Stanisław Janasik⁵⁵. Wsparcie dla górnośląskich kleryków w Kraków zadeklarowali również przedstawiciele Koła Polskich

48 M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 18.

49 M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 18.

50 *Kapłani zmarli*, „Kronika Diecezji Przemyskiej Obrządku Łacińskiego” 64 (1978) z. 3–4.

51 H. i L. Białeccc, *Tyś kapłanem na wieki. Księża szeroczenie*, Jastrzębie-Zdrój–Szeroka 2011, s. 29–32.

52 Porosz Franciszek, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej*, s. 321–322.

53 A. Kapuśniak, S. Szczepaniak, *Katalog alumnów krakowskiego seminarium duchownego (1901–1938)*, Kraków 2004, s. 17–28; J. Grzegorek, *Z kart historii wsi i parafii Krzyżowice. Zapiski z okazji 700-lecia*, Krzyżowice 2006, s. 148; S. Baldy, *Śp. ks. kanonik Faustyn Zbaniuszek, dziekan dekanatu strzeleckiego*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 27 (1972) nr 1, s. 31–32.

54 *Książka meldunkowa domu przy ulicy Kopernika 26*, Archiwum Prowincji Polski Południowej Księży Jezuitów w Krakowie [dalej: APPPK], b. sygn., s. 35; *Wycieczka teologów śląskich do Krakowa*, rkp, b.d., AWSSD, *Dzieje Seminarium (1921–1933)*, b. sygn.; *Elenchus Venerabilis Cleri tam Saecularis quam Regularis Dioeceseos Cracoviensis pro Anno Domini S. Sedi Apostolicae immediate subjectae 1922*, Cracoviae 1922, s. 47–49.

55 J. Glempl, *Ks. Stanisław Janasik (1882–1942)*, „Prawo Kanoniczne” 15 (1975) nr 3–4, s. 297–299.

Księża na Górnym Śląsku w osobach duchownych: Pawła Brandysa, Augustyna Koźlika, Teodora Kubiny, Wiktora Otręby, Wawrzyńca Puchera, Franciszka Ścigały, Emila Szramka i Stefana Sz wajnocha. Wyłonili spośród siebie ks. Puchera z Dąbrówki Małej⁵⁶ i ks. Ścigałę z Bogucic⁵⁷. Im to powierzyli troskę o materialne i moralne wsparcie górnośląskich kandydatów do kapłaństwa⁵⁸. Szczególnie aktywny był ks. Pucher, który 18 września 1922 roku przybył do Krakowa. Na miejscu przeanalizował sytuację lokalową oraz możliwości finansowe wygospodarowane dla wsparcia śląskich studentów teologii. Warto w tym kontekście przywołać również inną inicjatywę, za którą stał Mieczysław Bilski. Wojewoda śląski domagał się wysłania górnośląskich kleryków na Wydziały Teologiczne polskich uczelni. Kierowany przez niego Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach w uchwale z 25 kwietnia 1922 roku przekazał bezzwrotną pomoc doraźną piętnastu alumnom z Górnego i Cieszyńskiego Śląska, przebywającym w Krakowie⁵⁹.

Locus temporarius

W dniu 7 listopada 1922 roku w przydzielonej Polsce części Górnego Śląska papież Pius XI ustanowił administrację apostolską, zależną bezpośrednio od Stolicy Apostolskiej⁶⁰. Administrator apostolski, ks. August Hlond SDB, w dniu 17 grudnia 1922 roku⁶¹ przybył do domu zakonnego św. Stanisława Kostki na Dębnikach w Krakowie przy ulicy Konfederackiej 6, należącego do Towarzystwa św. Franciszka Salezego, do którego zaprosił grupę górnośląskich studentów teologii. W trakcie spotkania zobowiązał się do sfinansowania ich potrzeb

56 E. Wyglenda, *Pucher Wawrzyńiec*, w: *Słownik biograficzny Ziemi Pszczyńskiej*, red. A. Lysko, Pszczyna 1994, s. 236–237.

57 J. Myszor, *Ścigała Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, s. 428.

58 Obaj proboszczowie byli znani ze swej działalności społecznej. Pierwszy z nich pełnił funkcję prezesa Związku Młodzieży Polskiej i należał do założycieli Związku Obrony Kresów Zachodnich, zaś ks. Ścigała był uczestnikiem powstań śląskich i działaczem plebiscytowym na Górnym Śląsku.

59 M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 19–20.

60 *Sacra Congregatio pro Negotiis Ecclesiasticis Extraordinariis*, *Decretum Sanctissimus Dominus Noster*, „Acta Apostolicae Sedis” 14 (1922) nr 16 (15 XI), s. 598–599; Ustanowienie Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego, „Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego” 1 (1923) nr 1 (6 III), poz. 2, s. 1.

61 A. Hlond, *Na straży sumienia narodu*, New York 1951, s. 4–5.

oraz zapewnienia opieki prawnej. W jego zastępstwie organizował wsparcie ks. Pucher⁶². Przed nadchodzącymi świętami Bożego Narodzenia odwiedził górnośląskich kleryków w Krakowie oraz szukał nowej siedziby dla ośrodka formacji kapłańskiej. W czwartek, 28 grudnia 1922 roku, przekazał ks. Hlondowi SDB pozytywną wiadomość, że przełożeni Zakonu Księży Jezuitów wyrazili zgodę na pobyt górnośląskich kleryków w ich kolegium na Wesołej, znajdującym się przy ulicy Mikołaja Kopernika 26. Za zgodą administratora apostolskiego, przenieśli się do księży jezuitów w poniedziałek, 8 stycznia 1923 roku⁶³. Głosem Górnoślązaków był tutaj ks. Bruno Wolnik TJ, pochodzący z Bieńkowic koło Raciborza, który 13 sierpnia 1920 roku – na prośbę generała jezuitów, ks. Włodzimierza Ledóchowskiego TJ – przyjął urząd zastępcy rektora Collegium Maximum⁶⁴. To on zaopiekował się głównie alumnami z Górno Śląska podczas ich pierwszych dni w murach jezuickiej szkoły⁶⁵. Pod koniec 1923 roku przebywało w niej 26 alumnów⁶⁶, którymi zaopiekowali się jezuici: „regens” – ks. Józef Czudek TJ⁶⁷ oraz „ojciec duchowny” – sługa Boży ks. dr Marian Józef Morawski TJ⁶⁸. W latach 1923–1924 główną opiekę nad Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie oddano w ręce „prefekta kleryków śląskich”, ks. dr. Władysława Lohna TJ⁶⁹. W sprawach zewnętrznych służył

62 Wycieczka teologów śląskich do Krakowa, rkp., b.d., AWSSD, *Dzieje Seminarium (1921–1933)*, b. sygn.

63 *Książka meldunkowa domu przy ulicy Kopernika 26*, APPPKJ, b. sygn., s. 35–40. Działo się to w 55 roku od założenia krakowskiego kolegium jezuickiego przy ulicy Mikołaja Kopernika 26.

64 L. Grzebień, *Bruno Wolnik (1882–1960), jezuita, autor prac z religioznawstwa*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1818–1981*, t. 7: R–Z, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 428–429; R. Laksa, *Ojciec Brunon Wolnik prefektem apostolskim na misjach w Rodezji Północnej (1926–1960)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 17 (1984), s. 201–212; *Wolnik Bruno*, w: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995*, opr. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 756–757.

65 H. Olszar, *Wielki misjonarz z Bieńkowic. Ojciec Brunon Wolnik SJ (1882–1960)*, „Nowiny Raciborskie” 21 (2012) nr 22, s. 23.

66 W. Lohn, *Informacje o poszczególnych seminarzystach (30 VI 1924)*, nr 14: *Franciszek Kuboszek*, rkp., AAKat, Akta Rzeczoze, *Acta Seminarium Silesiae Superioris (1923–1926)*, sygn. 47/1194; H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej)*, s. 259.

67 *Diariusz Kolegium Towarzystwa Jezusowego w Krakowie od 1 I 1922 do 30 VI 1923*, rkp., APPPKJ, sygn. 1173-II, s. 23; *Życiorys i historia aresztowania przez Niemców w 1940 r. o. Józefa Czudka TJ*, rkp., APPPKJ, sygn. 3171.

68 *Seminarium śląskie w kolegium krakowskim*, APPPKJ, b. sygn., s. 81.

69 Zob. *Seminarium śląskie w kolegium krakowskim*, APPPKJ, b. sygn., s. 82. Por. L. Grzebień, *Lohn Władysław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 6: k-p, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 342–345.

mu pomocą ks. dr Eugeniusz Władysław Chomrański TJ⁷⁰, zaś „prowadzenie duchowe” było domeną ks. Stanisława Siarkowskiego TJ⁷¹. W latach 1924–1980 Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie – u księży jezuitów i we własnym budynku – kierowało siedmiu księży rektorów: Stanisław Maśliński (1924–1935), Wilhelm Szymbor CM (1935–1939/1945), Józef Baron CM (1945–1954/1955), Jerzy Stroba (1955–1958), Franciszek Jerominek (1958–1968), Stanisław Szymecki (1968–1978) i Stefan Cichy (od 1978)⁷².

Wiosną 1925 roku liczba kleryków zakwaterowanych na trzecim piętrze krakowskiego kolegium jezuitów wzrosła do pięćdziesięciu. W liście z 23 kwietnia 1925 roku ks. Maśliński przedstawił administratorowi apostolskiemu ks. Hlondowi SDB alarmujący raport o sytuacji bytowej śląskich alumnów studiujących w Krakowie. Istniała obawa ze strony rektora, iż nadchodzący rok akademicki 1925/1926 przyniesie deficyt miejsc w kolegium dla nowo przyjętych kandydatów do stanu duchownego. Jezuici odmówili udostępnienia dodatkowych sal, a przedłużający się pobyt kleryków w budynku zaczął budzić ich wyraźną niechęć⁷³.

Ksiądz Hlond SDB – na wniosek ks. rektora Maślińskiego – rozesłał prośby do władz innych zakonów w Krakowie, aby te przyjęły do siebie śląskich kleryków. Skoro nikt nie odpowiedział twierdząco, rządcą myślą o zmianie miejsca ich pobytu. Wybrał nawet miejsce ich relokacji – Dom Rekolekcyjny w Kokoszykach koło Wodzisławia Śląskiego. To miejsce okazało się – zdaniem ks. Maślińskiego – „złem koniecznym”, „tymczasowym rozwiązaniem”, bo w tej „zapadłej wiosce” alumni utraciliby „swobodę obracania się w świecie z uszczerbkiem dla swojej godności”, a wykładowcy mieliby kłopoty z dojazdem. Opiekun kleryków odrzucił również możliwość przesiedlenia ich z Krakowa do któregoś z miast Kongresówki, czy też do Przemyśla, Tarnowa, Poznania i Pelplina. Radził on swojemu biskupowi budowę własnego seminarium w Katowicach. Biskup Hlond SDB doceniał walory Krakowa, wskazując przede wszystkim na bezpośrednie sąsiedztwo Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz unikalną możliwość osobistego doświadczenia polskiego dziedzictwa

70 P. Maciak, *Ks. Eugeniusz Władysław Chomrański (1886–1958)*, „Prawo Kanoniczne” 21 (1978) nr 3–4, s. 237–245.

71 *Seminarium śląskie w kolegium krakowskim*, APPPKJ, b. sygn., s. 82; Siarkowski Stanisław, w: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, s. 613.

72 H. Olszar, *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1924–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, s. 87–131.

73 M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 28.

kulturowego⁷⁴. W lutym 1926 roku pojawił się nowy projekt umiejscowienia gmachu seminaryjnego w Krakowie. Ksiądz rektor poinformował swojego zwierzchnika o możliwości zakupu jednopiętrowego Pałacu Hieronima Tarnowskiego wraz z otaczającym go parkiem przy ulicy Szlak 71 w dzielnicy I Stare Miasto (stąd „Pałac na Szlaku” lub „Pałac Montelupich”) lub o perspektywie przeniesienia kleryków do Domu Katechetów i Emerytów Diecezji Krakowskiej przy ulicy św. Marka 10. Propozycje te nie doczekały się jednak realizacji⁷⁵.

Solutio causae

Uruchomienie projektu o nazwie „Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie” nastąpiło z chwilą uzyskania przez biskupa częstochowskiego Teodora Kubinę zezwolenia metropolity krakowskiego na zainicjowanie Częstochowskiego Seminarium Duchownego w tym mieście. Arcybiskup Sapieha sugerował również ks. Hlondowi SDB, wówczas jeszcze administratorowi apostolskiemu, aby zbudował własne seminarium w Krakowie. To ks. Maśliński, działając w jego imieniu, podjął się znalezienia na terenie miasta stosownej nieruchomości. Propozycje obejmowały Schronisko Fundacji ks. Aleksandra Lubomirskiego przy ulicy Rakowickiej 27 (w bliskiej odległości Cmentarza Rakowickiego), „Dom Śląski” przy ulicy Lea 1, budynek nr 8 (dawnego szpitala) na Wzgórzu Wawelskim, majątności klasztorne: Zakonu Braci Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel „Na Piasku” (przy ulicy Karmelickiej 19), Zgromadzenia Sióstr Kanoniczek Regularnych Zakonu Premonstratensów (norbertanek) na Salwatorze (przy ulicy Tadeusza Kościuszki 88) i Zakonu Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny (wizytek) na Starym Mieście (przy ulicy Krowoderskiej 16)⁷⁶.

Ksiądz Hlond SDB zdecydował o nabyciu terenu i wzniesieniu od podstaw budynku Śląskiego Seminarium Duchownego „na Piasku Południowym” (w dzielnicy IV) przy Alei Adama Mickiewicza 3. Teren ten okazał się

⁷⁴ Pisma ks. S. Maślińskiego do ks. A. Hlonda z 16 X i 11 IX 1925, AAKat, Akta Rzeczwowe, Acta Seminarium Silesiae Superioris (1923–1926), sygn. 47/1194.

⁷⁵ Pismo ks. S. Maślińskiego do bp. A. Hlonda z 14 II 1926, AAKat, Akta Rzeczwowe, Acta Seminarium Silesiae Superioris (1923–1926), sygn. 47/1194.

⁷⁶ Zob. S. Maśliński, *Śląskie Seminarium Duchowne – historia...*, AAKat, Akta Rzeczwowe, Acta Seminarium Silesiae Superioris (1923–1926), sygn. 47/1194, s. 2. Por. M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 29–30.

wystarczająco rozległy i tani⁷⁷. Partnerem dla władz miasta Krakowa był nowy rektor seminarium – ks. Maśliński. 1 grudnia 1924 roku rządca administracji apostolskiej na Górnym Śląsku zawiadomił o swoich planach Świętą Kongregację Seminariów i Uniwersytetów w Rzymie⁷⁸. Prefekt Kongregacji, kard. Gaetano Bisleti, przekazał mu wskazania papieża Piusa XI, aby utworzyć Śląskie Seminarium Duchowne w Katowicach. W razie niepowodzenia misji doradzał mu, aby „umieścić alumnów najlepiej przy [Katolickim] Uniwersytecie Lubelskim”⁷⁹. Wdrożenie tej propozycji oznaczałoby dla kleryków ponad czterystukilometrową podróż z Katowic do Lublina. Administrator apostolski wprowadził dla księży specjalny pięcioprocentowy podatek od dochodów rocznych, nazwany przez niego *seminaristicum*, z przeznaczeniem na budowę gmachu seminarium⁸⁰. Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, kierowany przez wojewodę Mieczysława Bilskiego, włączył się w 1925 roku do akcji tworzenia seminarium i wyznaczył dla kleryków zapomogę, zwaną *alumnaticum*⁸¹.

Umowę w sprawie odstąpienia odpowiedniego terenu i budowy gmachu seminaryjnego podpisał bp Hlond z Radą Miejską Krakowa 2 lipca 1926 roku. Budynek seminaryjny o powierzchni 1623 m² znalazł lokum na działce 582/1 oraz części działki 574/3 i 574/4 o długości 94 metrów i szerokości 60 metrów, między krakowskimi ulicami: Wolską i Wenecja oraz Aleją Mickiewicza, w sąsiedztwie gmachu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i gmachu Szkoły Przemysłowej⁸².

Budynek Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie został zaprojektowany przez znanych krakowskich architektów Zygmunta Gawlika⁸³ i Franciszka Mączyńskiego⁸⁴. Była to monumentalna, trójskrzydłowa konstrukcja, będąca spektakularnym efektem współpracy obu architektów, nawiązanej przy realizacji katedry i kurii biskupiej w Katowicach. Surowa bryła, symetryczne

77 R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, s. 86.

78 Zarządzenie Stolicy św. w sprawie Seminarium, „Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego” 3 (1925) nr 24 (21 II), poz. 375, s. 125.

79 Zarządzenie Stolicy św. w sprawie Seminarium, s. 125.

80 *Seminaristicum*, „Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego” 3 (1925) nr 24 (21 II), poz. 376, s. 125–126.

81 M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 25.

82 Zob. Plan sytuacyjny parcel: liczba katalogowa 582/1, 574/2 i 574/4, AAKat, Seminarium. Budowy, t. 1: 1924–1928, sygn. 47/1133.

83 J. Zawadzki, *Architekt Zygmunt Gawlik 1895–1961. Szkic biograficzny*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach” 10 (1994), s. 213–238.

84 R. Solewski, *Stary Kraków Franciszka Mączyńskiego*, „Rocznik Krakowski” 62 (1996), s. 117–138.

formy, proste okna nadały budynkowi nowoczesny charakter. Modernizm, ale z ukłonem w stronę tradycji, przyniósł detale: płaskorzeźby czterech ewangelistów autorstwa Xawerego Dunikowskiego, czy też kratę z motywem smoczych głów w drzwiach wejściowych. Budynek stał się jednym ze sztandarowych dzieł architektonicznych międzywojennego Krakowa i od razu zainteresował wielu historyków architektury i sztuki. Doceniano jego wartości stylowe oraz kontekst krajobrazowy, ze szczególnym uwzględnieniem roli dominanty w układzie urbanistycznym Alei Trzech Wieszców⁸⁵. Dunikowskiego i Mączyńskiego łączyła realizacja kościoła jezuitów pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa przy ulicy Mikołaja Kopernika 26 w Krakowie, pomyślanego jako dzieło kompletne, synteza architektury i sztuki. Z kolei Gawlik w 1926 roku podjął u niego studia (Dunikowski wykładał w tym czasie rzeźbę dla architektów w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych). Kierownikiem budowy został inż. Erwin Bajer z Królewskiej Huty (obecnie Chorzów). Prace nadzorował – z upoważnienia kurii katowickiej – architekt Franciszek Rozkoszny⁸⁶, a od 30 kwietnia 1927 roku – ks. Maśliński⁸⁷.

Śląscy klerycy mogli przebywać w kolegium jezuitów tylko do końca roku akademickiego 1926/1927. Fundamenty gmachu seminarium zaczęły powstawać już 1 września 1926 roku⁸⁸. Jego kosztorys wyceniono na siedemset tysięcy złotych⁸⁹. Na sprawność budowniczych liczył też bp Kubina – w gmachu przez jakiś czas mogli mieszkać jego seminarzyści. 28 listopada 1926 roku, w pierwszą niedzielę Adwentu, gdy mury budynku sięgały aż po okna parteru, abp Sapieha – w obecności biskupa katowickiego Arkadiusza Mariana Lisieckiego i biskupa częstochowskiego Teodora Kubiny – o godzinie 13.30 poświęcił kamień węgielny pod budynek Śląskiego Seminarium Duchownego⁹⁰.

W czerwcu 1927 roku śląscy klerycy, po czterech latach i sześciu miesiącach, opuścili przyjazne im Kolegium Księży Jezuitów przy ulicy Mikołaja Kopernika 26. W liście z 31 października 1927 roku bp Lisiecki podziękował

85 R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, s. 84.

86 Prowadził firmę budowlaną w Katowicach przy ulicy Marszałka Piłsudskiego 38.

87 R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, s. 88.

88 Pismo bp. A. Lisieckiego do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie z 27 XI 1926, AAKat, Seminarium. Budowy, t. 1: 1924–1928, sygn. 47/1133.

89 Kosztorys – zestawienie z 16 VIII 1926, AAKat, Seminarium. Budowy, t. 1: 1924–1928, sygn. 47/1133.

90 Pismo ks. S. Maślińskiego do bp. A. Lisieckiego z 24 XI 1926, AAKat, Seminarium. Budowy, t. 1: 1924–1928, sygn. 47/1133.

ks. prowincjałowi Władysławowi Jankiewiczowi TJ⁹¹ za gościnę i udział w formacji śląskich kleryków⁹². Już 29 stycznia 1928 roku biskup katowicki „przy prowizorycznym ołtarzu” w kaplicy seminaryjnej pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa po raz pierwszy udzielił święceń diakonatu⁹³. 19 czerwca tego samego roku ks. Maśliński posłużył się w korespondencji papierem listowym z wydrukowanym adresem: „Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie, Aleja Mickiewicza 3”⁹⁴.

Na uroczystość poświęcenia gmachu seminaryjnego zaplanowaną na 28 listopada 1929 roku bp Lisiecki zaprosił między innymi hierarchów: abp. Sapiechę z Krakowa i bp. Kubinę z Częstochowy, a także ks. Edwarda Kosibowicza TJ – „znakomitego kaznodzieję, głośnego pisarza”, ponadto przedstawicieli Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w osobach księży profesorów: Józefa Archutowskiego, dziekana Antoniego Bystrzonowskiego, Władysława Grzelaka i Władysława Wichra, rektora Częstochowskiego Seminarium Duchownego – ks. Karola Makowskiego oraz przyszłych błogosławionych: Józefa Czempieła i Emila Szramka⁹⁵.

Imponujący gmach seminaryjny mógł bez trudu podjąć dostojnych gości. Wielu z nich pojawiło się 1 czerwca 1934 roku, gdy seminarium stało się za plecami uroczystości wmurowania kamienia węgielnego pod pobliski gmach Muzeum Narodowego. Przybyły ze świątą prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Ignacy Mościcki stąd po posiłku i odświeżeniu się przeszedł na miejsce uroczystości⁹⁶. W gmachu seminaryjnym znalazło gościnę w dniach 9–10 czerwca 1979 roku kilku hierarchów Kościoła, między innymi kardynałowie: Joseph Höffner z Kolonii, Joseph Ratzinger z Monachium i Hyacinthe Thiandoum z Dakaru, którzy przybyli do Krakowa, aby uczestniczyć we mszy świętej na Błoniach, podczas pierwszej pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski.

91 S. Augustynek, *Powstanie Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego w 1926 r.*, „Textus et Studia” 2 (2020), s. 45–59.

92 Zob. S. Maśliński, *Śląskie Seminarium Duchowne – historia...*, AAKat, Akta Rzeczowe: Seminarium. Interna, t. 1: 1922–1934, sygn. 47/1130, s. 4–5. Por. F. Żebrok, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego*, s. 94–98; M. Kłakus, *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 30.

93 Pismo ks. E. Brzuski do F. Mączyńskiego i Z. Gawlika z 12 I 1928, AAKat, Seminarium. Budowy, t. 1: 1924–1928, sygn. 47/1133.

94 H. Olszar, *Seminarium diecezji śląskiej (katowickiej) przy kolegium jezuitów w Krakowie*, s. 157.

95 *Księga pamiątkowa Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (28 XI 1929)*, rkp., AWSSD, b. sygn.

96 R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, s. 101–102.

Na ścianie budynku pojawił się duży baner z herbem papieskim, przygotowany przez alumnów⁹⁷.

Effectus belli

W czasie drugiej wojny światowej gmach – nazwany „Adolf Hitler Kaserne” – zajęły formacje okupacyjne. Stacjonowały tu pododdziały 8 Pułku SS-Totenkopf SS-Brigadeführera Franza Breithaupta oraz Pułku Policji Krakau (niem. Polizei-Regiment Krakau) ze składu Schutzpolizei. W maju 1940 roku SS-Totenkopf-Standarte przeniesiono do Radomia. Pomieszczenia seminaryjne wraz z pobliskimi kamienicami przy ulicy Wenecja oddano w użytkowanie niemieckiej Ordnungspolizei (ORPO). Jej dowódca kwaterował w gmachu seminarium. Znalazły tam też siedzibę biura Standort Krakau SS- und Polizei. W lipcu 1942 roku Heinrich Himmler powołał pułki policyjne o stałym składzie i numeracji od 1 do 28. Z Polizei-Regiment Krakau powstał 23 Pułk Policji SS, oddany pod rozkazy wyższym dowódcom SS i Policji (Höhere SS- und Polizeiführer). Wnętrza budynku seminaryjnego dostosowano do potrzeb policyjnych koszar, co polegało głównie na przesunięciach (i usunięciach) wewnętrznych ścian. Płaskorzeźby ewangelistów zamurowano na polecenie władz niemieckich (odsłonięto je dopiero w 1958). Stało się to po przekształceniu jednostek Ordnungspolizei w oddział SS-Polizei, którym narzucano bardziej rygorystyczny system „nazistowskich wartości”⁹⁸.

19 stycznia 1945 roku z gmachu seminarium, opuszczonego przez niemiecką policję, wyniesiono całe mienie ruchome. Budynek podpalono. Pożar zniszczył pierwsze piętro, wiele pokoiów na drugim i trzecim piętrze, drewniane schody, refektarz i znajdujące się pod refektarzem dawne mieszkania siostr. Przyszłość Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie wydawała się niepewna. Nikt nie wiedział, czy obiekt zostanie skonfiskowany, bo pomysłów na jego wykorzystanie było wiele – o gmach starała się Akademia Górnicza, a kuria katowicka nie miała pieniędzy na remont, bo jej konta zamrożono. Gmach był nieogrzewany, nie zdobyto się na zamknięcie wypalonych otworów okiennych, choć była propozycja ich prowizorycznego zamurowania lub zabicia deskami. Wyjątek uczyniono dla pomieszczeń parteru, tak aby złodziejom utrudnić

⁹⁷ Kronika Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, rkp., AWSSD, b. sygn.

⁹⁸ R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, s. 103.

penetrację gmachu. Z prośbą o zarząd budynkiem, wystawionym na pastwę postępującej dewastacji, diecezja katowicka zwróciła się 22 lutego 1945 roku do krakowskich księży misjonarzy. Funkcję zarządcy powierzono ks. Józefowi Weissmannowi CM. Rok akademicki 1946/1947 klerycy śląscy rozpoczęli we własnym gmachu, choć dopiero w 1948 roku kierownictwo uporało się definitywnie z naprawieniem najpoważniejszych szkód. W 1948 roku uwolniono też budynek seminarium od ostatniego niechcianego użytkownika. Rozpoczęto zarazem jego kompleksową odbudowę⁹⁹.

W okresie rządów wikariusza kapitulnego ks. Jana Piskorza, po likwidacji Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, powstał plan przeniesienia Śląskiego Seminarium Duchownego z Krakowa do Katowic. Wikariusz kapitulny pertraktował z władzami w sprawie zwrotu gmachu Gimnazjum św. Jacka. Budynek seminaryjny w Krakowie miał być sprzedany na biura zarządu Nowej Huty, czyli jednostki pomocniczej Miasta Krakowa. Inni sądzili, że do budynku seminaryjnego planowano przenieść Wydział Medyczny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Członkowie Katowickiej Kapituły Katedralnej zaprotestowali nie tylko na forum diecezjalnym, ale także podczas rozmów z biskupem łódzkim Michałem Klepaczem, przewodniczącym Konferencji Episkopatu Polski¹⁰⁰.

W 1963 roku władze miejskie Krakowa podjęły próbę zajęcia części gmachu seminarium śląskiego przy Alei Mickiewicza 3. Zapadły nawet pierwsze decyzje, jednak dzięki zdecydowanej interwencji abp. Karola Wojtyły udało się uniknąć groźby zajęcia części gmachu seminaryjnego¹⁰¹.

Reditus

Biskup katowicki Herbert Bednorz niejednokrotnie podkreślał konieczność włączenia się Kościoła w diecezji katowickiej w nurt tworzącego się ośrodka naukowego w Katowicach. Stąd od dłuższego czasu rozważał możliwość przeniesienia Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego z Krakowa do

99 R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, s. 104–105.

100 J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, s. 472.

101 *Kościół i państwo w świetle akt Wydziału do Spraw Wyznań 1967–1968*, red. P. Raina, Warszawa 1994, s. 123.

Katowic – Panewnik lub Wodzisławia Śląskiego – Kokoszyc. W czasie rozmowy z kard. Wojtyłą w dniu 12 września 1967 roku nadmienił, że seminarium zostanie przeniesione, gdy tylko nastaną odpowiednie warunki. „Mamy w Katowicach 10 wyższych szkół świeckich, trzeba pomyśleć o własnym zakładzie teologiczno-filozoficznym” – mówił bp Bednorz¹⁰². Trzy miesiące później, 12 grudnia 1967 roku, hierarcha katowicki przedłożył w warszawskim Urzędzie do Spraw Wyznań dokumentację projektową nowej siedziby seminarium w Katowicach¹⁰³.

W latach 1972–1975, czyli w trakcie obrad I Synodu Diecezji Katowickiej, kwestię przeniesienia Śląskiego Seminarium Duchownego z Krakowa do Katowic ks. rektor Stanisław Szymecki omawiał w ramach Podkomisji do Spraw Śląskiego Seminarium Duchownego. Jego zdaniem w sercu diecezji „mogli oni lepiej formować się z zakresu wiedzy naukowej i religijnej”¹⁰⁴ oraz wykorzystać „zdrową i świadomą” pobożność ludową, zakorzenioną w parafiach diecezji katowickiej¹⁰⁵.

Jednak proces relokacji seminarium na Górną Śląsk wszedł w fazę realizacji dopiero 19 grudnia 1975 roku. Biskup Bednorz spotkał się ze Zdzisławem Grudniem – przewodniczącym Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach i skłonił go do zaakceptowania wniosku w sprawie przemieszczenia studentów teologii z Krakowa do Katowic. Przewodniczący oświadczył wtedy, że „Śląskie Seminarium Duchowne zostanie przeniesione do gmachu przy ulicy Wita Stwosza 17–17a, w którym mieściło się przed laty Niższe Seminarium Duchowne imienia św. Jacka, a w którym obecnie znajdują się dwa wydziały Uniwersytetu Śląskiego. Budynek ten jest własnością Kurii Diecezjalnej w Katowicach”¹⁰⁶. W tej kwestii bp Bednorz uzyskał także aprobatę ministra Oświaty i Wychowania Jerzego Kuberskiego. 10 października 1978 roku kwestia przenosin seminarium wkroczyła w fazę finalną¹⁰⁷. Po niej nastąpiła adaptacja gmachu¹⁰⁸.

102 M. Zyzak, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego po II wojnie światowej*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, s. 72.

103 M. Zyzak, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego po II wojnie światowej*, s. 73–74.

104 M. Zyzak, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego po II wojnie światowej*, s. 73–74.

105 *Formacja pastoralna*, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, red. K. Solecka, Katowice 2012, s. 142–144.

106 M. Zyzak, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego po II wojnie światowej*, s. 73–74.

107 M. Zyzak, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego po II wojnie światowej*, s. 73–74.

108 M. Zyzak, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego po II wojnie światowej*, s. 75–76.

Był to jeden z najważniejszych sukcesów bp. Bednorza w relacjach z ówczesnymi władzami PRL. Na łamach „Gościa Niedzielnego” podziękował on za wieloletnią gościnność Krakowa, pisząc: „Krakowowi wiele nie ubyło, gdyśmy odeszli, ale Katowice i Śląsk Górny i Cieszyński wiele na tym zyskały, gdyśmy tu przybyli. Będą bowiem u siebie miały wyższą szkołę teologiczną”¹⁰⁹.

Uterior fatum aedificii Cracoviae

Władze państwowe na podstawie umowy z 1 października 1979 roku przekazały kurii biskupiej gmach w Katowicach przy ulicy Wita Stwosza 17–17a. Zachowały możliwość wydzierżawienia obiektu budynku byłego Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie¹¹⁰. Przekazano go Wydziałowi Biologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pod auspicjami Uniwersytetu gmach nosił nazwę „Kolegium Śląskiego”. Ostatecznie umieszczono w nim Uniwersytet Trzeciego Wieku, Instytuty Językoznawstwa, Przekładoznawstwa, Psychologii i Hungaryistyki. Dzierżawa gmachu w Krakowie związana była także z przeróbkami wewnątrz, stawianiem ścianek działowych i zmianami funkcji pomieszczeń. Za każdym razem zwracano się o zgodę do kurii katowickiej. W Katowicach zdecydowano, aby zabrać ze sobą na Śląsk co się tylko da. Wikariusz generalny bp Czesław Domin zarządził – w „spiskowo-sensacyjnych okolicznościach” – wywiezienie rzeźb Dunikowskiego z fasady gmachu¹¹¹. Rektorat seminarium lojalnie uprzedzał, że Wojewódzki Konserwator Zabytków w Krakowie prawdopodobnie wydałby decyzję odmowną, uznając, że demontaż zaszkodzi integralności obiektu lub jego historycznemu otoczeniu. Ten pomysł zyskał rozgłos. 25 lutego 1980 roku konserwator mgr inż. arch. Bogdan Treter delegował do gmachu pracownice Wydziału Ochrony Zabytków Urzędu Miasta Krakowa. Ich uwadze nie umknęły rzeźby ewangelistów, kaplica i aula. W końcu stwierdziły w obecności ks. rektora Stefana Cichego, że „Kraków nie wyrazi zgody na zabranie płaskorzeźb do Katowic”¹¹².

109 H. Bednorz, *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne w Katowicach*, „Gość Niedzielný” 57 (1980) nr 48 (30 XI), s. 3, 7.

110 Porozumienie, b.d., AWSSD, *Dzieje Seminarium – Bobczonka* (1979–1990), sygn. A-20, b.p.

111 Pismo ks. S. Cichego do Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie z 14 VIII 1980, AWSSD, *Dzieje Seminarium – Bobczonka* (1979–1990), sygn. A-20, b.p.

112 R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, s. 107.

Zarząd uniwersytecki był dla gmachu seminaryjnego czasem bezruchu. Troška o gmachach nie wykraczała poza bieżące administrowanie i najpotrzebniejsze remonty. Po wygaśnięciu umowy dzierżawy, kuria katowicka sprzedała budynek. W 2017 roku pojawiły się informacje o planie przebudowy „Kolegium Śląskiego” na hotel. Dziś wiemy, że ma się tu wprowadzić niepubliczna szkoła wyższa – Uniwersytet SWPS z siedzibą w Warszawie. Uczelnia utworzona w 1996 roku jako Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej łączy się z Wyższą Szkołą Europejską im. ks. Józefa Tischnera. Uniwersytet SWPS nabył gmach przy Alei Mickiewicza 3. Pierwsze zajęcia odbyły się w październiku 2025 roku. Po raz kolejny wraca też pomysł rozbudowy, którą można podjąć jedynie z poszanowaniem zaleceń konserwatora zabytków. Na podstawie decyzji z 17 grudnia 2018 roku dr inż. arch. Dominika Długosz, zastępca Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wpisała do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego pod numerem A-1508/M budynek Śląskiego Seminarium Duchownego, usytuowany na działce ewidencyjnej numer 60/1 w obrębie 62 Śródmieście przy Alei Adama Mickiewicza 3–5 w Krakowie wraz z ogrodzeniem i otoczeniem w granicach działek ewidencyjnych numer 60/1 i 60/2167. Obie stanowią własność archidiecezji katowickiej, reprezentowanej przez kurię metropolitalną w Katowicach. Te nieruchomości są objęte liczbą (numerem) wykazu hipotecznego (lwh) 387 Piasek. I w tym rejestrze, pod opieką konserwatorską, powinien trwale pozostać¹¹³.

Gmach Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie jest nadal rozpoznawalną wizytówką Krakowa. Historia i architektura splatają się w nim szczególnie mocno. Stanowi materialne świadectwo jednego z ważniejszych etapów rozbudowy miasta, dalekosiężnych wizji urbanistycznych ówczesnych władz Krakowa, dynamizmu inwestorów oraz dobrej roboty grona wybitnych architektów oraz świetnych budowniczych i rzemieślników. Budynek jest obiektem charakterystycznym, zwracającym uwagę monumentalnością i nieco zachwianymi proporcjami. Stylistycznie jest krokiem ku modernizmowi. Przed nim kolejny rozdział¹¹⁴.

¹¹³ R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, s. 108.

¹¹⁴ R. Marcinek, *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, s. 109.

Educatio

Wyszktałenie teoretyczne śląscy klerycy – wraz z częstochowskimi i krakowskimi alumnami – zdobywali przez pięć lat na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie¹¹⁵, z przerwą na lata 1939–1945 oraz od 1952 roku, gdy pojawiły się pierwsze trudności: kleryków śląskich nie przyjęto na wydział, traktując ich jako wolnych słuchaczy¹¹⁶. Potem wykłady z teologii odbywały się na zasadzie „studium domesticum”¹¹⁷. Przez niemal 30 lat mieli oni kontakt z profesorami „szkoły krakowskiej”, przed którymi stawali do egzaminów. W przypadku ich niezaliczenia mogli zgłosić się do drugiego terminu. Konsekwencje za niedostateczne postępy w studiach wyciągał przede wszystkim rektor seminarium, który podejmował decyzję o skreśleniu z wykazu alumnów. Decyzja ta była równoznaczna z relegowaniem z listy studentów Wydziału Teologicznego¹¹⁸. W kolegium jezuitów i we własnym gmachu organizowano dla kleryków z diecezji śląskiej (katowickiej) stałe prelekcje i ćwiczenia, które miały przygotować przyszłych kapłanów do pracy duszpasterskiej w diecezji katowickiej. *Statut seminaryjny* wyraźnie podkreślał, że o programie tych wykładów i ćwiczeń uzupełniających decydował sam ordynariusz, który też dobierał odpowiednich prelegentów¹¹⁹. Wielu przygotowującym się do kapłaństwa przyświecała parafraza słów św. Augustyna, wpisana do *Księgi pamiątkowej Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*: „Ama et fac, quod vis” (Kochaj i rób, co chcesz)¹²⁰. Mieli oni na uwadze pamiętne słowa św. Ignacego Loyoli: „Operarii in vinea Domini unum tantum pedem in terra habere debent, alterum vero erectum et paratum ad iter faciendum”

115 *Statut tymczasowy Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, AAKat, Akta Rzeczowe: Seminarium. Interna, 1: 1922–1934, sygn. 47/1130, paragraf 1: *O celu seminarium*; J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, s. 117–124, 471–482.

116 J. Urban, *Starania o powrót Wydziału Teologicznego na Uniwersytet Jagielloński w raportach członków Wydziału do prymasa Polski ks. kard. Stefana Wyszyńskiego (1956–1958)*, „Perspektywy Kultury” 43 (2023) nr 4 (VII), s. 193; J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, s. 471–472.

117 W. Myszor, *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne i Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, s. 79.

118 F. Żebrok, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego*, s. 105.

119 *Statut tymczasowy Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, AWSSD, Statuty. Regulaminy. Sprawy Wychowawcze (1924–1982), sygn. A-3, b.p.

120 Z. Landowski, K. Woś, *Słownik cytatów łacińskich*, Kraków 2016, s. 39.

(Pracownicy w Winnicy Pańskiej jedną tylko nogą powinni stać na ziemi, drugą zaś winni trzymać podniesioną i gotową do wyruszenia w drogę)¹²¹.

Eventa notabilia

Przejawy życia seminaryjnego w okresie międzywojennym XX wieku nie były pozbawione również ciemnych stron, które w pewnym stopniu zaważyły na ogólnym porządku wewnętrznym i zaszkodziły reputacji Śląskiego Seminarium Duchownego w środowisku krakowskim i ogólnopolskim. Do nich należały wydarzenia z lipca 1934 roku. Zespół adeptów stanu duchownego podczas letniego odpoczynku w domu wypoczynkowo-rekolekcyjnym Zgromadzenia Zakonnego Sióstr św. Elżbiety (elżbietanek) w Zakopanem dopuścił się przekroczenia regulaminu seminaryjnego. Postępowanie seminarzystów, kultywujących „tradycję wrocławską”, wywołało skandal. Analizowała problem diecezjalna komisja dyscyplinarna, powołana przez bp. Stanisława Adamskiego. Dochodzenie skupiło się na alumnach czwartego i piątego roku studiów, a jednym z dowodów obciążających była fotografia dostarczona na biurko bp. Sapiehy. Wydalono z seminarium diakona, subdiakona i trzech alumnów; upomniانو dziesięciu diakonów i ośmiu alumnów. Z ustaleniami komisji dyscyplinarnej została zapoznana rzymska Kongregacja Seminariów i Studiów Uniwersyteckich¹²². W dniach od 22 do 30 maja 1935 roku w Krakowie przebywał jej delegat o. Anzelm (od św. Andrzeja Corsiniego) Gądek OCD¹²³. Wizytator apostolski przejrzał akta śledztwa z 1934 roku; rozmawiał z przełożonymi i alumnami, co „wprowadziło całe seminarium w wielkie podniecenie i stan oblężenia”¹²⁴. 22 sierpnia 1935 roku Kongregacja, na podstawie relacji powizytacyjnej o. Gądka, wydała dekret o usunięciu ze Śląskiego Seminarium Duchownego 13 diakonów, 17 alumnów IV roku i 6 alumnów III roku za rzekome uczęszczanie do kawiarni i opuszczanie wykładów. Swoje stanowisko w seminarium stracił

¹²¹ H. Olszar, *Seminarium diecezji śląskiej (katowickiej) przy kolegium jezuitów w Krakowie*, s. 159.

¹²² H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej)*, s. 275–277.

¹²³ K. Dubel, P. Sieradzki, *Ojciec Anzelm. Życie i dzieło Sługi Bożego o. Anzelma od św. Andrzeja Corsini (Maciej Józef Gądek 1884–1969)*, Sandomierz 2015, ss. 282.

¹²⁴ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej)*, s. 278.

rektor, ks. Maśliński, którego zastąpił ks. Szymbor CM w celu „wyplenienia liberalnych zasad niezgodnych z obyczajami i duchem kościelnym”¹²⁵.

W Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie przed wybuchem II wojny światowej powstały wśród kleryków antagonizmy na tle narodowościowym. Spory między alumnami – Polakami i Niemcami – stały się tematem niewybrednych artykułów, zamieszczanych na łamach „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” i „Polski Zachodniej”¹²⁶.

W latach 1962–1978 znaczna część młodszych roczników alumnów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego¹²⁷ służyła w wojsku. Podstawą prawną do interwencji, według władz państwowych, był prywatny status seminariów duchownych, który pozwalał na zastosowanie do nich ustawy o stowarzyszeniach z 1932 roku¹²⁸. Zgodnie z artykułem 10 rozporządzenia kwestia ta pozostała poza jego zakresem. Ponadto regulacje te naruszyły postanowienia porozumienia Episkopatu Polski z rządem Polski Ludowej z 14 kwietnia 1950 roku. Odstąpiono wtedy od natychmiastowego wcielenia do służby wojskowej alumnów seminariów duchownych. Mieli oni prawo do ukończenia studiów. Tymczasem była to kara „za nadużycie dotychczasowej swobody nauczania”, która – zdaniem władz – doprowadziła do tego, że w seminariach duchownych zapanowała „niewłaściwa atmosfera”. W dniu 14 maja 1959 roku seminarzyści z Katowic otrzymali 137 imiennych wezwań – kart poboru do wojska. Ostatecznie zostali oni zwolnieni ze służby wojskowej. Ten sam schemat powielał się w następnych latach. Od 1962 do 1978 roku z Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie do służby wojskowej powołano 348 kleryków; po interwencjach władz seminaryjnych i biskupa ordynariusza reklamowano 183. Pozostali odbyli służbę wojskową, głównie w Bartoszycach, Brzegu i Szczecinie-Podjuchach – przebywając wśród zadeklarowanych ateistów lub niepraktykujących, nierzadko moralnie zdeprawowanych¹²⁹.

¹²⁵ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej)*, s. 279.

¹²⁶ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej)*, s. 280.

¹²⁷ Nazwę wprowadzono po utworzeniu Niższego Seminarium Duchownego imienia św. Jacka w Katowicach.

¹²⁸ Zob. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1932 r. nr 94, poz. 808, s. 1947–1953. Por. J. Myszor, *Służba wojskowa alumnów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1959–1979*, w: *Wojskowa służba śląskich duchownych w latach 1918–1980*, red. Z. Kapąła, J. Myszor, Katowice 1999, s. 168.

¹²⁹ J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, s. 474–478.

W śląskim seminarium kładziono duży nacisk na praktyczne przygotowanie do kapłaństwa. Dyskusje o formach pracy duszpasterskiej alumnów były stałym elementem duszpasterstwa powołań i formacji. Od 1969 roku praktyka rocznego stażu pracy dla nich stała się faktem. Decyzję w tej kwestii podjął bp Bednorz. Stażem pracy w kopalniach i hutach zostali objęci alumni VI roku studiów. Pozwolił on sprawdzić siłę powołania, zgłębić życie wewnętrzne i wyciągnąć wartościowe wnioski. Niewątpliwie był to ruch bezprecedensowy – żaden inny polski hierarcha nie odważył się na tak nowatorskie rozwiązanie. Koncepcja tego stażu odbiegała od wzorców zachodnioeuropejskich, takich jak ruch „księży robotników”. Alumni potraktowali swoją pracę jako naturalne miejsce modlitwy i apostołstwa, a nie tylko jako formę „dodatku” do życia religijnego¹³⁰. W latach 1969–1983 praktykę zrealizowało 347 kandydatów do kapłaństwa w diecezji katowickiej¹³¹.

W latach 1975–1978 ks. Szymecki pełnił funkcję przewodniczącego Kolegium Rektorów Polskich Wyższych Seminarium Duchownych. W tym okresie to gremium odgrywało istotną rolę w koordynowaniu działań formacyjnych seminarium duchownych w Polsce. Spotkania rektorów odbywały się rok do roku, przed rozpoczęciem nowej formacji, i służyły wymianie doświadczeń oraz wspólnemu wypracowywaniu rozwiązań dotyczących kształcenia przyszłych kapłanów. W kontekście ówczesnych wyzwań społeczno-politycznych Kolegium podejmowało również kwestie związane z adaptacją programów formacyjnych do zmieniających się realiów. Zadaniem zespołu było stanie na straży obrony alumnów przed próbami ideologicznego terroru ze strony władz komunistycznych. Ksiądz Szymecki współpracował na tym polu z kard. Wojtyłą¹³². Metropolita krakowski był też stałym gościem w gmachu seminaryjnym podczas spotkań organizowanych dla podopiecznych seminaryjnego zespołu charytatywnego. Klerycy uczestniczyli w majowej procesji ku czci św. Stanisława Biskupa i Męczennika z Wawelu na Skałkę¹³³.

Z „czasów krakowskich”, z grona kleryków wyszli: błogosławiony ks. Jan Franciszek Macha¹³⁴ – męczennik za wiarę, słudzy Boży: ks. Franciszek

¹³⁰ R. Rak, *Koncepcja duszpasterstwa ludzi pracy w posługiwaniu ks. bp. Herberta Bednorza*, „Chrześcijanin w Świecie” 15 (1983) nr 122, s. 14.

¹³¹ Por. J. Myszor, *Historia diecezji katowickiej*, s. 474.

¹³² H. Olszar, *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego*, s. 126.

¹³³ *Kronika Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego*, rkp., AWSSD, b. sygn.

¹³⁴ *Żyłem krótko, lecz cel swój osiągnąłem. Ks. Jan Macha (1914–1942)*, wpr. i red. D. Bednarski, Katowice 2014.

Blachnicki – twórca Ruchu Światło-Życie i Wilhelm Pluta – biskup gorzowski, kard. Bolesław Kominek – arcybiskup metropolita wrocławski, kardynał-elekt Ignacy Jeż – biskup koszalińsko-kołobrzeski oraz arcybiskupi i biskupi: Jerzy Stroba – arcybiskup metropolita poznański, Damian Zimoń – arcybiskup metropolita katowicki, Wiktor Skworc – arcybiskup metropolita katowicki, Józef Kupny – arcybiskup metropolita wrocławski, Herbert Bednorz – biskup katowicki, Czesław Domin – biskup koszalińsko-kołobrzeski, Piotr Libera – biskup płocki, Stefan Cichy – biskup legnicki, Paweł Latusek – sufragan wrocławski, Józef Kurpas – sufragan katowicki, Janusz Zimniak – sufragan bielsko-żywiecki i Gerard Bernacki – sufragan katowicki. Dodatkowo z urzędem rektora Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie był związany Stanisław Szymecki – arcybiskup metropolita białostocki¹³⁵.

Finis

28 października 1979 roku bp Bednorz w liście do wiernych „z wielką radością” poinformował o adaptacji gmachu byłego Gimnazjum imienia św. Jacka w Katowicach dla potrzeb „około 300 śląskich studentów teologii”¹³⁶. Po roku intensywnych prac remontowych budynek ten został przekazany alumnom w użytkowanie. W *Kronice seminaryjnej* ten fakt odnotowano w słowach:

Nowy rok akademicki 1980/1981 został rozpoczęty 3 listopada 1980 roku na nowym miejscu, w nowym gmachu¹³⁷. Rozpoczął się tym samym nowy etap działalności Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego. Odzyskany po latach i zaadaptowany do nowych potrzeb budynek przy ulicy Wita Stwosza 17–17a w Katowicach stał się naszym domem¹³⁸.

¹³⁵ J. Myśliwiec, *Biskupi – absolwenci i wychowawcy WŚSD*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, s. 517–524; K. Zaborowska, *Księża absolwenci WŚSD 1923–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, s. 525–584.

¹³⁶ H. Bednorz, *List w sprawie gmachu Seminarium Duchownego w Katowicach*, „Wiadomości Diecezjalne” (Katowice) 47 (1979) nr 12, poz. 53, s. 262–263.

¹³⁷ Pismo ks. S. Cichego do M. Hessa z 8 III 1979, AWSSD, *Dzieje Seminarium – Bobczonka (1979–1990)*, sygn. A-20; Pismo bp. C. Domina do Działu Gospodarczego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie z 16 VIII 1980, AWSSD, *Dzieje Seminarium – Bobczonka (1979–1990)*, sygn. A-20, b.p.

¹³⁸ *Kronika Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego*, rkp., AWSSD, b. sygn.

Warto zauważyć, że Piotr Żabiński z Rudy Śląskiej był ostatnim kandydatem do seminarium przyjętym 30 czerwca 1979 roku w Krakowie, zaś diakon Eugeniusz Witak został odnotowany w *Księdze alumnów* jako ostatni kapłan, który przyjął święcenia 3 kwietnia 1980 roku jeszcze jako mieszkaniec gmachu seminaryjnego w Krakowie. W sumie wykształcenie i formację duchową otrzymało w tym mieście 1863 księży diecezji i archidiecezji katowickiej. Główną zaletą śląskich seminarzystów, mimo wszystko, była ich zdyscyplinowana postawa oraz sumienność w wypełnianiu obowiązków. Przy solidnej pracy własnej kleryków istniały wszelkie warunki ku temu, aby z Krakowa wychodzili dobrze przygotowani kapłani posługujący na Górnym i Cieszyńskim Śląsku¹³⁹.

Fotografie

Fotografia 1. Alumnat wrocławski

Źródło: E-ncyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku, https://silesia.edu.pl/index.php/Alumnat_wroc%C5%82awski, (domena publiczna).

¹³⁹ *Księga alumnów 1968–2025*, rkp., AWSSD, b. sygn.

Fotografia 2. Kościół pw. Zmartwychwstania Pańskiego, Kraków, ulica Łobzowska 10

Źródło: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Church_of_the_Resurrection_1,_10_Lobzowska_street,_Krakow,_Poland.jpg, (fot. Zygmunt Put, CC BY-SA 4.0).

Fotografia 3. Kraków — dom przy ulicy Garbarskiej 13

Źródło: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tenement_house,_1902_design._Bronis%C5%82aw_M%C3%BCller,_13_Garbarska_street,_Krak%C3%B3w,_Poland.jpg, (fot. Zygmunt Put, CC BY-SA 4.0).

Fotografia 4. Kolegium Jezuitów w Krakowie — obecnie Uniwersytet Ignatianum

Źródło: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AkademiaIgnatianum-BudynekG%C5%82%C3%B3wny-POL,_Krak%C3%B3w.jpg, (fot. Piotr Cholewa, CC BY-SA 3.0).

Fotografia 5. Otwarcie gmachu Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie przy Alei Mickiewicza 3. Przed wejściem do gmachu: abp A.S. Sapieha (w pierwszym rzędzie w środku), biskup katowicki A. Lisiecki (obok po prawej), biskup częstochowski T. Kubina (obok po lewej), biskup sufragan T. Bromboszcz (powyżej abp. Sapiehy), bł. ks. J. Czempiel (piąty od lewej w drugim rzędzie), bł. ks. E. Szramek (siódmy od lewej w drugim rzędzie), ks. rektor S. Maśliński (pierwszy od lewej w pierwszym rzędzie), ks. A. Skowroński (w drugim rzędzie nad Grażyńskim), ks. J. Kubis (po prawej stronie ks. Skowrońskiego), ks. J. Kapica (trzeci od prawej w pierwszym rzędzie), ks. M. Lewek (siódmy od prawej w drugim rzędzie), ks. J. Gawlina (nad ks. Szramkiem), wojewoda śląski M. Grażyński (obok bp. Lisieckiego).

Źródło: *Z powrotem w Krakowie. 150 lat jezuitów przy ul. Kopernika (1868–2018)*, red. S. Cieślík, M. Staniewicz-Kopeć. M. Wenklar, Kraków 2022, s. 156.

Fotografia 6. Gmach Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (1929)

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl/jednostka/-/jednostka/5907782>, (sygn. 3/1/o/15/693, domena publiczna).

Fotografia 7. Gmach Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (2015)

Źródło: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Krakow_Institut_Psychologii_UJ.jpg, (fot. Andrzej Otrębski, CC BY-SA 4.0).

Fotografia 8. Wejście do budynku od strony alei Mickiewicza 3

Źródło: Krakowski Szlak Modernizmu, <https://szlakmodernizmu.pl/baza-obiektow/gmach-seminarium-slaskiego/>, (fot. Michał Wiśniewski)

Fotografia 9. Gmach Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach przed modernizacją

Źródło: E-ncyklopedia wiedzy o Kościele katolickim na Śląsku, https://silesia.edu.pl/index.php/Plik:Katowice_seminar11.jpg, (domena publiczna).

Fotografia 10. Gmach Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach po modernizacji

Źródło: Wikimedia Commons, [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Katowice-%C5%9Ar%C3%B3dmie%C5%9Bcie_S_-_ul._Wita_Stwosza_\(3\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Katowice-%C5%9Ar%C3%B3dmie%C5%9Bcie_S_-_ul._Wita_Stwosza_(3).jpg), (fot. Marek Mróz, CC BY-SA 4.0).

Fotografia 11. Budynek Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w przestrzeni Placu Prymasa Hłonda

Źródło: Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wydzia%C5%82_Teologiczny_Uniwersytetu_%C5%9Al%C4%85skiego_oraz_skwer_01.jpg, (fot. Krzysztof Popławski, CC BY-SA 4.0).

Bibliografia

- Augustynek S., *Powstanie Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego w 1926 r.*, „Textus et Studia” 6 (2020) nr 2, s. 45–59.
- Baldy S., *Śp. ks. kanonik Faustyn Zbaniuszek, dziekan dekanatu strzeleckiego*, „Wiadomości Urzędowe Diecezji Opolskiej” 27 (1972) nr 1, s. 31–32.
- Bańka J., *Ks. infułat dr Michał Lewek (1878–1967)*, „Nasza Przeszłość” 44 (1975), s. 245–268.
- Bednorz H., *List w sprawie gmachu Seminarium Duchownego w Katowicach*, „Wiadomości Diecezjalne” (Katowice) 47 (1979) nr 12, poz. 53, s. 262–263.
- Bednorz H., *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne w Katowicach*, „Gość Niedzielny” 57 (1980) nr 48 (30 XI), s. 3, 7.
- Białeccczy H. i L., *Tyś kapłanem na wieki. Księża szeregoczenie, Jastrzębie-Zdrój–Szeroka* 2011.
- Brzemska Józef, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej (1922–2008)*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 38.
- Chabrzyk A., *Henryk Pachonński (1878–1957). Zapomniany skawiniak, który zrywał kajdany niewoli*, „Informator [Skawina]” 2001 nr 49 (XII), s. 5–7.
- Chmiel A., *Czas próby. Autobiografia*, Brenna–Hołcyna 2003.
- Diariusz Kolegium Towarzystwa Jezusowego w Krakowie od 1 I 1922 do 30 VI 1923*, rkp., Archiwum Prowincji Polski Południowej Księży Jezuitów w Krakowie, sygn. 1173-II.
- Dubel K., Sieradzki P., *Ojciec Anzelm. Życie i dzieło Sługi Bożego o. Anzelma od św. Andrzeja Corsini (Maciej Józef Gądek 1884–1969)*, Sandomierz 2015.
- Dziedzic S., *Alma Mater Jagiellonica*, Kraków 2005.
- Elenchus Venerabilis Cleri tam Saecularis quam Regularis Dioeceseos Cracoviensis pro Anno Domini S. Sedi Apostolicae immediate subjectae 1922*, Cracoviae 1922.
- Encyklopedia Krakowa*, red. A. H. Stachowski, Warszawa–Kraków 2000.
- Fazan M., *Związki Jana Alojzego Ficka z Krakowem*, w: *Ks. Jan A. Ficek i Piekary Śląskie w XIX wieku*, red. J. Wycisło, Katowice 1992, s. 71–81.
- Formacja pastoralna*, w: *Wiara, modlitwa i życie w Kościele katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, red. K. Solecka, Katowice 2012.
- Glemp J., *Ks. Stanisław Janasik (1882–1942)*, „Prawo Kanoniczne” 15 (1975) nr 3–4, s. 297–299.

- Grzebień L., *Bruno Wolnik (1882–1960), jezuita, autor prac z religioznawstwa*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1818–1981*, t. 7: R–Z, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 428–429.
- Grzebień L., *Lohn Władysław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1918–1981*, t. 6: k–p, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 342–345.
- Grzegorzek J., *Z kart historii wsi i parafii Krzyżowice. Zapiski z okazji 700-lecia*, Krzyżowice 2006.
- Gwóźdź H., *Udział duchowieństwa w akcji plebiscytowej i powstaniach (1919–1921)*, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 15 (1982), s. 171–230.
- Henryk Pachonński – prezes Związku Uczestników Oswobodzenia Krakowa, *Varia publica* – zbiór szczątków zespołów, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn. 29/669/21, b.p.
- Hlond A., *Na straży sumienia narodu*, New York 1951.
- Hojka Z., *Józef Rymer. Biografia polityczna*, Katowice 2002.
- Janeczek Z., *Siemianowicki słownik biograficzny*, Katowice 1996.
- Jeżak D., *Teologiczne treści błogosławieństwa nowego domu, nowego seminarium i nowego domu zakonnego na podstawie obrzędów błogosławieństw dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich*, Odra 2016.
- Kaluża Karol, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej (1922–2008)*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 145.
- Kapłani zmarli, „*Kronika Diecezji Przemyskiej Obrządku Łacińskiego*” 64 (1978) z. 3–4.
- Kapuśniak A., Szczepaniak S., *Katalog alumnów krakowskiego seminarium duchownego (1901–1938)*, Kraków 2004.
- Klimza Franciszek, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej (1922–2008)*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 159.
- Kłakus M., *Geneza i rozwój Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (1924–1945)*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2024, s. 15–50.
- Kosztorys – zestawienie z 16 VIII 1926, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Seminarium. Budowy, t. 1: 1924–1928, sygn. 47/1133, b.p.
- Kościół i państwo w świetle akt Wydziału do Spraw Wyznań 1967–1968, red. P. Raina, Warszawa 1994.
- Krasowski K., *Biskupi katoliccy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996.
- Krętosz J., *Duchowieństwo archidiecezji lwowskiej na terenie diecezji katowickiej po 1945 r.*, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 37 (2004) z. 2, s. 212–213.

- Kronika Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego*, rkp., Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, b. sygn.
- Książka meldunkowa domu przy ulicy Kopernika 26*, rkp., Archiwum Prowincji Polski Południowej Księży Jezuitów w Krakowie, b. sygn.
- Księga alumnów 1968–2025*, rkp., Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, b. sygn.
- Księga alumnów Śląskiego Seminarium Duchownego*, rkp., Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, b. sygn.
- Księga pamiątkowa Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (28 XI 1929)*, rkp., Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, b. sygn.
- Kudlicki S., *Nowe zadania i formy pracy Związku*, „Front Zachodni” 2 (1934) nr 11, s. 161.
- Laksa R., *Ojciec Brunon Wolnik prefektem apostolskim na misjach w Rodezji Północnej (1926–1960)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 17 (1984), s. 201–212.
- Landowski Z., Woś K., *Słownik cytatów łacińskich*, Kraków 2016.
- Lohn W., *Informacje o poszczególnych seminarzystach* (30 VI 1924), nr 14: Franciszek Kuboszek, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Acta Seminarium Silesiae Superioris (1923–1926), sygn. 47/1194, b.p.
- Maciak P., *Ks. Eugeniusz Władysław Chomrański (1886–1958)*, „Prawo Kanoniczne” 21 (1978) nr 3–4, s. 237–245.
- Marcinek R., *Dawne Śląskie Seminarium Duchowne w Krakowie w świetle kwerendy archiwalnej*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 42 (2024), s. 83–112.
- Mroczo M., *Związek Obrony Kresów Zachodnich 1921–1934. Powstanie i działalność*, Gdańsk 1977.
- Myszor J., *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999.
- Myszor J., *Służba wojskowa alumnów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1959–1979*, w: *Wojskowa służba śląskich duchownych w latach 1918–1980*, red. Z. Kapała, J. Myszor, Katowice 1999, s. 161–176.
- Myszor J., *Ścigała Franciszek*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 428.
- Myszor W., *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne i Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, s. 79–86.

- Myśliwiec J., *Biskupi – absolwenci i wychowawcy WŚSD*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 517–524.
- Ogrodziński W., *Związki duchowieństwa śląskiego z Krakowem na przełomie XVIII i XIX wieku*, Katowice 1935.
- Olszar H., *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000.
- Olszar H., *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1924–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 87–138.
- Olszar H., *Seminarium diecezji śląskiej (katowickiej) przy kolegium jezuitów w Krakowie w latach 1923–1927*, w: *Z powrotem do Krakowa. 150 lat jezuitów przy ul. Kopernika (1868–2018)*, red. S. Cieślak, M. Stonkiewicz-Kopeć, M. Wenkler, Kraków 2022, s. 129–166.
- Olszar H., *Wielki misjonarz z Bieńkowic. Ojciec Brunon Wolnik SJ (1882–1960)*, „Nowiny Raciborskie” 21 (2012) nr 22, s. 23.
- Pachoński H., *Nasze zadania wobec Śląska*, Kraków 1922.
- Pachoński Henryk, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 24, z. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1979, s. 762–763.
- Panek B., *Krakowskie organizacje charytatywne w latach 1918–1939*, Kraków 1986.
- Pisma ks. S. Maślińskiego do ks. A. Hlonda z 16 X i 11 IX 1925, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Acta Seminarium Silesiae Superioris (1923–1926), sygn. 47/1194, b.p.
- Pismo bp. A. Lisieckiego do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie z 27 XI 1926, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Seminarium. Budowy, t. 1: 1924–1928, sygn. 47/1133, b.p.
- Pismo bp. C. Domina do Działu Gospodarczego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie z 16 VIII 1980, Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, Dzieje Seminarium – Bobczonka (1979–1990), sygn. A-20, b.p.
- Pismo ks. E. Brzuski do F. Mączyńskiego i Z. Gawlika z 12 I 1928, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Seminarium. Budowy, t. 1: 1924–1928, sygn. 47/1133, b.p.
- Pismo ks. S. Cichego do M. Hessa z 8 III 1979, Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, Dzieje Seminarium – Bobczonka (1979–1990), sygn. A-20, b.p.

- Pismo ks. S. Cichego do Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie z 14 VIII 1980, Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, Dzieje Seminarium – Bobczonka (1979–1990), sygn. A-20, b.p.
- Pismo ks. S. Maślińskiego do bp. A. Hlonda z 14 II 1926, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Acta Seminarium Silesiae Superioris (1923–1926), sygn. 47/1194, b.p.
- Pismo ks. S. Maślińskiego do bp. A. Lisieckiego z 24 XI 1926, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Seminarium. Budowy, t. 1: 1924–1928, sygn. 47/1133, b.p.
- Plan sytuacyjny parcel: liczba katalogowa 582/1, 574/2 i 574/4, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe, Seminarium. Budowy, t. 1: 1924–1928, sygn. 47/1133.
- Porosz Franciszek, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej (1922–2008)*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 321–322.
- Porozumienie, b.d., Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, Dzieje Seminarium – Bobczonka (1979–1990), sygn. A-20, b.p.
- Pressfreund K., *Życiorys śp. księdza Jana Alojzego Fiecka [...]*, Bytom, 1864.
- Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803–2017*, red. J. W. Tkaczyński, Kraków 2018.
- Protokoły posiedzeń Naczelnej Rady Ludowej na Górnym Śląsku. Teksty źródłowe (1921–1922)*, red. E. Długajczyk, Opole 1977.
- Przewłocki J., *Zarys działalności Naczelnej Rady Ludowej na Górnym Śląsku (lipiec 1921–czerwiec 1922)*, „Zaranie Śląskie” 32 (1969) z. 2, s. 169–190.
- Rak R., *Koncepcja duszpasterstwa ludzi pracy w posługiwaniu ks. bp. Herberta Bednorza*, „Chrześcijanin w Świecie” 15 (1983) nr 122, s. 14.
- Rok 1921 na Górnym Śląsku*, t. 1: *Wokół plebiscytu górnośląskiego*, red. S. Rosenbaum, D. Skrabania, M. Węcki, Warszawa–Katowice 2025.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1932 r. – Prawo o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1932 r. nr 94, poz. 808.
- Maśliński S., *Śląskie Seminarium Duchowne – historia...*, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe: Seminarium. Interna, 1: 1922–1934, sygn. 47/1130, s. 1–7.
- Sacra Congregatio pro Negotiis Ecclesiasticis Extraordinariis, *Decretum Sanctissimus Dominus Noster*, „Acta Apostolicae Sedis” 14 (1922) nr 16, s. 598–599.
- Seminaristicum*, „Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego” 1925, nr 24 (21 II), poz. 376, s. 125–126.

- Seminarium śląskie w kolegium krakowskim*, Archiwum Prowincji Polski Południowej Księży Jezuitów w Krakowie, b. sygn.
- Siarkowski Stanisław, w: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 613.
- Smółka L., Peikert Alojzy, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 317–318.
- Solewski R., *Stary Kraków Franciszka Mączyńskiego*, „Rocznik Krakowski” 62 (1996), s. 117–138.
- Statut tymczasowy Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach, Akta Rzeczowe: Seminarium. Interna, 1: 1922–1934, sygn. 47/1130, b.p.
- Statut tymczasowy Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, Statuty. Regulaminy. Sprawy Wychowawcze (1924–1982), sygn. A-3.
- Sułecki S., *Tassemblerk (na przedmieściu Krakowa) w nowożytnych dokumentach klasztoru Karmelitów*, „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 39 (2021), s. 25–48.
- Swastek J., *Formacja naukowa kandydatów do kapłaństwa we Wrocławiu w czasach nowożytnych i spór o pierwsze seminarium na ziemiach polskich*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 56 (2001) nr 4, s. 547–554.
- Szkoła M., *Śląskie Seminarium Duchowne i Częstochowskie Seminarium Duchowne w Krakowie – dziedzictwo dwudziestolecia międzywojennego. Studium z dziejów zarządzania organizacją*, „Perspektywy Kultury” 27 (2019) nr 4, s. 91–106.
- Szramek E., *Ks. Jan Kapica – życiorys, a zarazem fragment z historii Górnego Śląska*, Katowice 1931.
- Śląski Związek Akademicki*, w: *Encyklopedia powstań śląskich*, Opole 1984, s. 550–551.
- Urban J., *Starania o powrót Wydziału Teologicznego na Uniwersytet Jagielloński w raportach członków Wydziału do prymasa Polski ks. kard. Stefana Wyszyńskiego (1956–1958)*, „Perspektywy Kultury” 43 (2023) nr 4, s. 191–214.
- Ustanowienie Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego, „Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego” 1 (1923) nr 1, poz. 2, s. 1.
- Wollnik Bruno, w: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opr. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 756–757.

- Wycieczka teologów śląskich do Krakowa*, rkp., b.d., Archiwum Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, *Dzieje Seminarium* (1921–1933), b. sygn.
- Wycisło J., *Apostoł Śląska. W 200 rocznicę urodzin ks. Jana Alojzego Ficka, „Z tej ziemi”*. Śląski kalendarz katolicki na rok 1990, Katowice 1989, s. 162–164.
- Wyglenda E., *Pucher Wawrzyniec*, w: *Słownik biograficzny Ziemi Pszczyńskiej*, red. A. Lysko, Pszczyna 1994, s. 236–237.
- Z umysłowego życia Śląska*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1 (1929), s. 275.
- Zaborowska K., *Księża absolwenci WŚSD 1923–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 525–584.
- Zarządzenie Stolicy św. w sprawie Seminarium, „Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego” 1925, nr 24 (21 II), poz. 375, s. 125.
- Zawadzki J., *Architekt Zygmunt Gawlik 1895–1961. Szkic biograficzny*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach” 10 (1994), s. 213–238.
- Zyzak M., *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego po II wojnie światowej*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 51–78.
- Żebrok F., *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego*, „Nasza Przyszłość” 44 (1975), s. 89–116.
- Żebrok Franciszek, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej (1922–2008)*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 471.
- Żurek J., *Ruch „księży patriotów” w województwie katowickim w latach 1949–1956*, Warszawa–Katowice 2009.
- Życiorys i historia aresztowania przez Niemców w 1940 r. o. Józefa Czudka TJ*, rkp., Archiwum Prowincji Polski Południowej Księży Jezuitów w Krakowie, sygn. 3171.
- Żyłem krótko, lecz cel swój osiągnąłem. Ks. Jan Macha (1914–1942)*, wpr. i red. D. Bednarski, Katowice 2014.

